

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՃԵՑՎՈՂ ԽՆԶՈՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ ՈՒ ԴՐԱՆՑ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Խնձորենին վարդագգիների ընտանիքին պատկանող բույս է, տարածված է Հյուսիսային կիսագնդի տաք գոտում: Քանի որ խնձորենու տերևները փոված են, նրան բնորոշ է լայն սաղարթը: Կան սորտեր որոնց սաղարթն ունի գնդաձև, աստղաձև տեսք:

Ծաղկման շրջանը ապրիլ-մայիս ամիսներն են:

Ամբողջ աշխարհում կա 10000-ից ավելի խնձորենու տեսակ, Խորհրդային Հայաստանում հայտնի էր 300 տեսակ:

Հայաստանում շրջանացված սորտերն են՝

Ամառային- Աստրախանի կարմիր, Աստրախանի սպիտակ, Վիրջինյան վարդագույն, Սովետսկոյե, Բոլշակ, Բելֆյորի քույրը, Բորովինկա Նոր

Աշնանային- Չելինի, Պեպին-շաֆրանային, Պեպին-կիտայկա, Բելֆյոր-կիտայկա, Շտրեյֆլինգ, Կուլոն-կիտայկա, Շաֆրան-կիտայկա

Ձմեռային- Բելֆյոր ռեկորդ, Բիսմարկ, Դիանա, Ուելսի, Ռենետ Բերգամոնտային, Պեպին Չերնենկոյի:

Արևմտյան Հայաստանում խնձորի հայրենիքը Արտամետ գյուղն է: Դեմիրճյան խնձորից առաջ Հայաստանում տարածված էին՝ Շերտավոր ամառվա, տափակ, Շշի, Սոխի, Անարատ, Չրիկան տեսակները:

Մշակովի խնձորից բացի անտառներում աճում էր վայրի խնձոր, որը մարդիկ աշնանը լցնում էին չոր ծղոտի մեջ, որպեսզի ձմռան ընթացքում այն դեղնի և հասնի:

Խնձորի պահպանման տեխնոլոգիան

Խնձորը պտուղներից ամենաերկար պահպանվողն է: Հայաստանի պայմաններում ժամանակից շուտ հասած պտուղները չեն պահպանվում, դա կախված է նրանց քիչ քանակության, ցածր պահունակության հետ: Աշնանային խնձորի տեսակներն ավելի երկար են պահպանվում: Որոշ սորտեր կարելի է պահել մինչև հունվար: Ուշահաս սորտերը պիտանի են երկարատև պահպանման համար, դրանք հավաքում են ոչ լրիվ հասած վիճակում և սառնարանային պահպանման ժամանակ ձեռք են բերում բնորոշ հատկանիշներ: Կախված պտղի տեսակից, կիրառման տեխնոլոգիայից և սորտից՝ պահպանման ժամկետը կարող է լինել 6-8 ամիս, մինչև անգամ 1 տարի:

Խնձորի պահպանման համար օգտագործվում են 250կգ տարողությամբ բեռնարկղեր, որոնց ներսում կա պոլիէթիլենային ներդիր, անկյուններում տեղադրվում են ածխաթթու գազի և էթիլենի կլանման նյութեր:

ԽՆՁՈՐԵՆՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ
ԵՎ
ԴՐԱՆՑ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

ՊՐԻՍՏԻՆ

Հիվանդությունների նկատմամբ կայուն, վաղահաս սորտ է: Պտուղները դեղին են և ունեն շաքարի բարձր պարունակություն: Պտուղը սեղմված տեսք ունի, խրթխրթան ամուր պտղամսով, քաղցրահամ է: Սառնարանային պայմաններում հնարավոր է պահել մոտ երկու ամիս: Ծառը խոշոր է, հիվանդությունների նկատմամբ դիմացկուն, սակայն բակտերիալ այրվածքների նկատմամբ զգայուն է: Հասունացման սկիզբը հուլիսի առաջին տասնօրյակն է: Հասունացած պտուղները թափվում են: Այս սորտը լավ փոշոտիչ է տարբեր ժամկետներում ծաղկող սորտերի համար:

ԼԻՔԵՐՏԻ

Միջին չափի աղանդերային խնձորի սորտ է: Պտուղը դեղին հիմնագույնի վրա, ունի 90% կարմիր գունավորում: Ծառը խոշոր է, ուժեղ ճյուղավորված, պտղաբերում է առանց պարբերականության: Պահպանման ենթակա է մինչև փետրվար ամիսը: Բույրը պահպանման ընթացքում դառնում է ավելի ինտենսիվ: Տարատեսակ հիվանդությունների նկատմամբ ամենադիմացկուն սորտն է (դիմացկուն է խնձորենու քոսի, պտղատուների բակտերիալ այրվածքի, միլդիուի նկատմամբ):

Ցրտադիմացկուն է, առատ պտղաբերման ժամանակ պտուղները մանրանում են, այդ իսկ պատճառով պետք է նոսրացնել, որ պտուղները լինեն ավելի խոշոր: Հասունացման ժամանակահատվածը սեպտեմբերի վերջն է: Վաղ ծաղկող սորտ է, փոշոտիչ է հանդիսանում այլ ժամկետներում ծաղկող սորտերի համար:

ԷՆԹԵՐՊՐԱՅՍ

Ուշահաս է, պտուղներն ունեն մուգ կարմիր գունավորում, դրանք լինում են միջինից խոշոր չափերի: Ծառը խոշոր է, սաղարթը տարածվող, ամենամյա պտղաբերմամբ: Դիմացկուն է ալրացողի, խնձորենու ժանգի, բակտերիալ այրվածքի, խնձորենու քոսի դեմ: Այս սորտն ունի հանգստի երկար շրջան (աչքի է ընկնում ուշ ծաղկմամբ): Էնթերպրայս սորտը ևս կարող է լավ փոշոտիչ հանդիսանալ տարբեր ժամկետներում ծաղկող տեսակների համար:

ԳՈԼԴՐԱՇ

Քաղցր համի և խրթխրթան պտղամսի շնորհիվ այն ունի բարձր պահունակություն, կարելի է պահել 10-11 ամիս: Այս սորտը դիմացկուն է պտղի կտրելուց հետո օքսիդացման ժանգոտման նկատմամբ: Ծառն ուղղաձիգ է և ունի կիսանշտարի տեսք: Դիմացկուն է բակտերիալ այրվածքի, միլդիույի, քուսի նկատմամբ: Հասունանում է <<Ֆուջիից>> հետո և խորհուրդ չի տրվում հյուսիսային ու լեռնային շրջաններում մշակման համար: Հասունացման ժամանակահատվածը հոկտեմբերի սկիզբ, նոյեմբերի վերջին է, պտուղը ոսկեգույն է: Լավ փոշոտիչ է ուշ ծաղկող սորտերի, նաև վեգետացիայի կեսերին ծաղկող սորտերի համար:

ՖԼՈՐԻՆԱ

Այս սորտը դիմացկուն է շատ հիվանդությունների նկատմամբ, կայուն է նաև քուսի նկատմամբ: Հասունանում է ուշ աշնանը: Պտուղները միջինից խոշոր են, քաղցր, ունեն մուգ կարմիր գույն, համեղ են և ունեն անուշ բույր: Պտղամիսը սպիտակադեղնավուն է, խրթխրթան, հյութալի, թույլ թթվաչ: Ունի բարձր պահունակություն:

ԴԵՅԲՐԵՅԿ ՖՈՒՋԻ

«Ֆուջի» վաղահաս տարբերակն է: Պտուղները խոշոր են, պտղի մակերեսի 60%-ը ունի կարմրանարնջագույն գունավորում: Հասունանում է սովորական «Ֆուջից» 6-8 շաբաթ շուտ և սեպտեմբերի սկզբին կարելի է հավաքել բարձրարժեք պտղի բերք: Միջահաս սորտ է, ծաղկում է սովորականից ավելի ուշ և լավ փոշոտիչ է տարբեր ժամկետներում (վաղ, միջին, ուշ) ծաղկող տեսակների համար:

ԳԵՅԼ ԳԱԼԱ

Պտուղը 90-100% կարմիր է, մուգ կարմիր գծերով: Հասունացման ժամանակահատվածը սեպտեմբեր ամիսն է: Գեյլ Գալան կարմիր Գալայի նոր, բարեփոխված տարբերակն է: Պտղի չափը, համային հատկությունները համադրելի են մյուս Գալա տեսակների հետ: Այս սորտի պտուղներին բնորոշ է քաղցր համը, ամրությունը, խրթխրթան են և ունեն հյութալի պտղամիս: Գեյլ Գալա սորտը ուշ է ծաղկում, ունի երկար հանգստի շրջան: Խնձորենու ավելի վաղ և ուշ ծաղկող սորտերի համար կարող է հանդիսանալ փոշոտիչ: Պահունակ է:

ՖՈՒԶԻ

Միջին աճեցողության, երկար ճյուղեր առաջացնող սորտ է: Դիմացկուն է քոսի, բավական դիմացկուն է նաև ալրացողի նատամաբ: Ծաղկման շրջանը երկար, միջահաս սորտ է: Պտուղներն օժտված են գերազանց համային հատկանիշներով, քաղցր են, խրթխրթան, հյութալի, պտղամիսը սերուցքագույն է: Հասունանում է հոկտեմբերի վերջին: Պահունակությունը տևական է, պահպանման ընթացքում պտղամիսը չի փափկում:

ՊՐԻՄԱ

Միջին աճեցողության բույս է: Նրա սաղարթը չափավոր տարածվող է: Բնորոշ է երկար ծաղկման շրջանը: Դիմացկունություն է ցուցաբերում ալրացողի, քոսի, բակտերիալ այրվածքների նկատմամբ:

Պտուղները միջին չափի են, գրավիչ կարմիր գույնով, հյութալի են, խրթխրթան, ունեն մի փոքր թթվաշ համ: Հասունանում է <<Ջոնաթանից>> երկու շաբաթ շուտ: Պահունակությունը տևական չէ:

ԸՐԼԻ ԳՈԼԴ

Պտուղները համաչափ են, միջինից խոշոր, լինում են կլոր-ձվաձև: Հասունացման ժամանակահատվածը ընկած է օգոստոսի կեսերից մինչև օգոստոսի վերջ, խրթխրթան են: Ունեն ոսկեգույնից դեղին գունավորում, հարթ մաշկ, բնորոշ է յուրահատուկ համր: Պտուղներն ամուր են, թթուների բարձր պարունակությամբ: Պտղաբերում է ամեն տարի: Ինքնափոշոտվող է և լավ փոշոտիչ այլ սորտերի համար: Պահունակ է :

ՕՈՒԹԸՄ ՌՈԶ ՖՈՒՋԻ

<<Ֆուջիի>> բարելավված տարբերակն է, որը պահպանել է բնօրինակի լավագույն հատկանիշները: Պտուղները խոշոր են, ամուր դեղնավուն ֆոնի վրա կարմիր գունավորմամբ: Հասունանում է նոյեմբերի սկզբներին: Ծաղկում է համեմատաբար ուշ, հանդիսանում է փոշոտիչ վաղ, միջին, ուշ ժամկետներում ծաղկող սորտերի համար:

ՋԵՐՄԵՅՄԱԿ

Պտուղները միջինից խոշոր են, կլոր, համաչափ: Պտղամաշկի 80%-ը կարմիր է, իսկ ենթամաշկը՝ ծղոտագույն: Պտղամիսը սպիտակ է, ամուր, խրթխրթան, հյութալի, թթվաշաքարոց: Ազատ աճող սաղարթով, ամենամյա պտղաբերող, բերքատու ծառ է, դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ: Այն հասունանում է կախված մշակության տարածքից հուլիսի վերջերից օգոստոսի կեսերն ընկած ժամանակահատվածում: Փոխադրունակ է, շուկայում ունի մեծ պահանջարկ:

ԿՎԻՆՏԻ

Պտուղները միջին չափի են, համեմատաբար համաչափ, կլորավուն և երկարավուն-կոնաձև, հարթ մաշկով: Պտղի գունավորումը կանաչադեղնավուն է՝ մուգ կարմիր թշով: Պտղամիսը կանաչավուն է սերուցքային երանգով, խիտ, հյութալի, թթվաշաքարոց, համեղ: Փոխադրունակությունը միջին է, պահունակությունը մինչև 10 օր: Ծառերը շուտ են սկսում պտղաբերել, պտղաբերման պարբերականություն չի նկատվում: Չորադիմացկուն է և դիմացկուն է շոգի նկատմամբ, սակայն միջին դիմացկունություն ունի ցրտի նկատմամբ: Կվինտի սորտը դիմացկուն է ալրացողի և զգայուն է քոսի նկատմամբ:

ԷԼՍԹԱՐ

Լայնորեն տարածված աղանդերային սորտ է: Պտուղները դեղնակարմիր են, շատ համեղ՝ <<մեղրահամ>>, հյութալի են: Պտղամիսը կիտրոնագույն է, խրթխրթան: Գոլդեն Դելիշեսը նրա ծնողական ձևերից է, որից ժառանգել է մի շարք դրական հատկանիշներ:

ՌԵՆԵՏ ՍԻՄԻՐԵՆԿՈ

Ձմեռային սորտ է, ունակ է առաջացնելու բարձր շիվեր: Պտուղները խոշոր են, բարձր, կոնաձև կամ տափակ, լավ ամրացված ծառերին: Այս սորտի պտուղները ունեն կանաչ գույն, սակայն հասունանալիս ստանում են ծղոտադեղին գույն, փայլուն են, սպիտակ ենթամաշկի վրա կան մանր կետեր: Պտղամիսը սպիտակավուն կանաչ, հյութալի է, համեղ, թթվաշաքարոց և ունի թույլ բույր: Պտուղները հավաքում են սեպտեմբերի վերջից նոյեմբերի սկիզբը, օգտագործում սկսած նոյեմբերի կեսերից: Սորտը չորադիմացկուն է և քամեղիմացկուն: Դիմացկունությունը թույլ է բրդապատ լվիճի նկատմամբ: Խոնավ վայրերում պտուղները վարակվում են քոսով:

ԳՈԼԴԵՆ ԴԵԼԻՇԵՍ

Խնձորի տեսակներից երկարատև պահպանման են դնում Գոլդեն Դելիշեսը: Լավագույն ձմեռային սորտերից է: Պտուղները խոշոր են, լայն, կոնաձև, գեղեցիկ, փայլուն, ոսկեգույն, նրանց վրա կան մանր կետեր, իսկ պտուղների զանգվածը կազմում է 150-160գ: Պտղամիսը սերուցքային է, միջին ամրության, օժտված հիանալի համային հատկություններով: հասունանունանում է հոկտեմբերի սկզբին, սակայն սառնարանային պայմաններում պահում են մինչև մարտ, որից հետո պտուղները թառամում են: Լավ փոշոտիչ է խնձորենու այլ սորտերի համար: Ունի միջին դիմացկունություն ցրտերի և ալրացողի նկատմամբ:

ՕՐԵԳՈՆ ՍՓԸՐ

Պտուղները շատ գեղեցիկ են, ծառը մեծ է, տերևախիտ, կարող է աճել անբերրի հողերում, դիմացկուն է հիվանդությունների նկատմամբ, վաղահաս է:

ԱՆՏՈՆՈՎԿԱ

Հնագույն Ռուսական սորտ է: Ենթադրվում է, որ առաջացել է անտառային վայրի խնձորենուց: Լայնորեն տարածված էր ՍՍՌՄ-ում: Այս սորտը Հայաստանում տարածված է գրեթե ամենուրեք, հատկապես Շիրակի, Լոռիի, Սևանի գոտիներում: Հանդիպում են Անտոնովկա բաժականման, Անտոնովկա սպիտակ և Անտոնովկա սովորական՝ 800 գրամանոց տեսակները: Ծառերի արտաքին տեսքով դրանք միանման են, սակայն պտուղներով տարբեր:

Շրջանացված է բարձր լեռնային և կենտրոնական գոտիներում:

Ծառը մեծ չափերի է հասնում առանձնապես հարթավայրի գոտիներում, ուր պսակը լայն բրգաձևից, ինչպիսին նա լինում է, անցնում է կիսակլոր ձևի: Հարթավայրի գոտիներում ծառերը լինում են 7-8մ բարձրության, իսկ լայնությունը կազմում է 6-7մ: Ճյուղերը սուր անկյան տակ են բաժանվում: Բնի և բազմամյա ճյուղերի կեղևը մուգ է մոխրադարչնագույն, խորդուբորդ: Միամյա շվերը մուգ են կարմրադարչնագույն, միջին թավոտ: Ոսպնյակները խոշոր են, օվալ, խիտ դասավորությամբ:

Տերևաբողբոջները միջին են, բուր, կոնաձև, դարչնագույն, խիստ թավոտ:

Տերևները խոշոր են՝ 10սմ x 8սմ էլիպսաձև, կարճ սրված սղոցակրկնատամնավոր եզրերով, փայլատ, խորդուբորդ, ներքին կողմում խիստ թավոտ: Տերևակիցները խոշոր են, նշտաբաձև:

Ծաղիկը խոշոր է, ապսեաձև: Ծաղկաբույլը կոմպակտ է 6- ական ծաղիկներով, շրջապատված 6 կանաչ տերևկիկներով: Կոկոնը օվալ է, վարդագույն: Բաժակը փոքր է, զանգակաձև, խիտ թավոտ: Բաժակաթերթիկները միջին են, սեպաձև, աստղաձև դասավորությամբ, խիստ թավոտ: Պսակաթերթիկները թեթևակի գոգավոր են, բացվելուց հետո՝ սպիտակ: Վարսանդն առեջներից բարձր է:

Հայաստանում հանդիպող Անտոնովկայի տեսակները խոշոր են, սակայն պտուղները ձևով, գունավորությամբ և համով տարբեր են: Սպիտակի շրջանի Նալբանդ, Ախուրյանի շրջանի Հացիկ գյուղերում հանդիպում է բաժականման Անտոնովկան: Լենինականի այգեգործություն սիրողները բաժականման Անտոնովկան Վորենեժից են բերել: Բաժականման Անտոնովկայի պտուղները համաչափ են, լայն գլանաձև, փայլուն, դեղին մաշկով և նարնջագույն թշիկով:

Պտղամիսը մանր հատիկավոր է, ամուր, հյութալի, հաճելի թթվաշաքարոտ:

Սպիտակի, Կիրովականի, Իջևականի, Ստեփանավանի, Վանի և Մարտունու շրջաններում այնպիսի տեսակներ են աճում, որոնք ունեն կողքերից սեղմված տեսք, սպիտակադեղնավուն գույն, հատած կոնի տեսք, ավելի փուխր, խոշորահատիկ պտղամսով և համեմատաբար բարձր թթվությամբ:

Մյուս տեսակը հանդիպում է Հոկտեմբերյանի և Աբովյանի շրջաններում ու աչքի է ընկնում ավելի բաց, սպիտակավուն գույնով և պտուղների թույլ արտահայտված կողավորությամբ:

Ափսե՛ս խորն է, կողավոր: Բաժակը միջին է, կիսաբաց: Ձագարը խորն է, լայն շատ բարակ շերտով ժանգապատ, ըստ որում ժանգը ձագարի սահմաններից դուրս է գալիս: Պտղակոթը կարճ է, ձագարի սահմաններից դուրս չի գալիս և թավոտ է: Մաշկը հաստ է, փայլուն, համարյա սպիտակ, մեծ քանակի ենթամաշկային կետերով, շատ հոտավետ է: Ենթաբաժակային խողովակը ձագարածն է, մեծ: Սերմնախցիկները մեծ են, փակ, երբեմն բաց, խորդուբորդ մակերեսով: Առանցքը բաց է: Սերմերը լիքն են, ձվաձև, դարչնագույն: Պտղամիսն սպիտակ է, փուխր, թթվաշաքարոց:

Ծառը երկարակյաց է, ցրտադիմացկուն: Պտղաբերության անցնում է 8-10 տարեկան հասակում: Բերքի աճը դանդաղ է: Լեռնային գոտում լիահասակ ծառից 300-400կգ բերք է ստացվում, իսկ հարթավայրում 600կգ: Պարբերականությունն ուժեղ է արտահայտվում:

Լեռնային շրջաններում Անտոնովկան հանդիսանում է ուշ աշնանային սորտ, նախալեռնային շրջաններում աշնանային, իսկ ցածրադիր շրջաններում ամառային սորտ: Ճերմակապտուղ Անտոնովկայի պտուղները պահպանվում են մինչև դեկտեմբեր, փոխադրունակ չեն: Պիտանի են վերամշակման, առանձնապես կոմպոտների, ժելենների, թթվի համար: Բաժականման Անտոնովկայի պտղի որակը շատ բարձր է, այդ իսկ պատճառով նրա արտադրությունը խիստ արժեքավոր է:

Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Բորովինկա նոր, Տիտովկա, Ռենետ լիմոնի, Ռենետ Սիմիրենկոյի, Չելիսի, Ռենետ կասելի, Ռենետ Բաումանի, Բոյկեն, Բելֆյոր կիտայկա, Կալվիլ ձյունային և Պեպինկա լիովական սորտերը:

Աստրախանի կարմիր

Հանդիպում է Ախուրյանի, Դիլիջանի, Ստեփանավանի, Իջևանի շրջանների այգիներում: Շրջանացված է բոլոր գոտիների համար:

Ծառը միջին մեծության է: Պսակը խիտ է, կլորավուն: Կեղևը ճեղքված է, կարմրագորշ: Միամյա շիվերն ուղիղ են, դարչնակարմիր, առանձնապես շիվերի ծայրերում խիստ

թավոտ: Միջհանգույցները միջակ են: Ոսպնյակները մանր են, օվալ, խիտ դասավորված: Տերևաբողբոջները միջին են, սեպաձև, հաված, խիտ թավոտ: Պտղաբողբոջները մանր են, սեպաձև, մուգ դարչնագույն, միջին թավոտ:

Տերևները միջին են՝ 9,5սմ x 10սմ, լայն էլիպսաձև, գլխավոր ջղի ուղղությամբ թեթևակի դեպի վեր ծոված, սուր գագաթով, անհարթ, գորշականաչ, ներքին կողմը մոխրականաչ:

Ջղավորությունը նոսր է: Տերևակիցները փոքր են, նեղ նշտարաձև:

Ծաղիկները խոշոր են, ափսեաձև: Ծաղկաբույլը կոմպակտ է, 5-6 ծաղկի շրջապատված 6 կանաչ տերևիկներով: Բաժակը միջին է, զանգակաձև, թավոտ: Բաժակաթերթիկները միջին են, սեպաձև, սրված, ոչ խիտ թավոտ: Պսակաթերթիկները խոշոր են հակառակ ձվաձև, գոգավոր, բացվելու սկզբին վարդագույն հետո՝ սպիտակ: Վարսանդը առեջներից բարձր է: Սունակները 5մմ բարձրությամբ միակցված են: Ծաղկակոթը միջին երկարության է, բաց կանաչ, խիստ թավոտ:

Պտուղները միջին են՝ 3,5սմ x 5,5սմ, 70-80գ քաշով, տափակ-կլորավուն, թույլ արտահայտված կողավորությամբ: Ձագարը խորը չէ, նեղ է, թեթևակի ժանգապատ: Պտղակոթը տարբեր երկարության է, ծայրում հաստացած, ձագարից դուրս, թեքված, ձագարից դուրս ցցված, ձիթականաչ: Ափսեն խորը չէ, երբեմն համարյա բացակայում է: Բաժակաթերթիկները միջին են, փակ: Մաշկը ամուր է, փայլուն, դեղնականաչ, պատված

մարմարային կարմիր գույնով: Ենթամաշկային կետերը խոշոր են, սպիտակ, կլորավուն, ոչ խիտ դասավորված: Պտուղն ամբողջովին պատված է թխագորշ մոմային փառով: Ենթաբաժակային խողովակը փոքր է, ձագարաձև: Սերմերը միջին են, դարչնագույն: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, ունի թթվաշաքարոց համ և անուշ բույր:

Ծառերը միջին ցրտադիմացկուն են և համեմատաբար չորադիմացկուն:

Բերքատվության անցնում է տնկելուց 5-6 տարի հետո: Պտղաբերում է պսակի ներսում՝ գերազանցապես երկար պտղաշիվերի վրա: Բերքատվությունը միջին է՝ ծառից 30-40կգ:

Պտուղները նայած տեղի բարձրությանը, հասունանում են հուլիսի սկզբից մինչև վերջ և պահվում 7-10 օր:

Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Բորովինկա, Սույսլեպսկոյե, Մեկինտոշ, Ռենետ Սիմիրենկո, Ստոլբովկա, Ռենետ Օբերդիկա սորտերը:

Սորտի արժանիքներն են՝ ծառերի հարաբերական ցրտադիմացկունությունը, չորադիմացկունությունը, պտղակերից թույլ վնասվելը, համային լավ հատկանիշները և պտուղների փոխադրունակությունը:

Թերություններն են՝ պտուղների անհամաչափությունը, ոչ բարձր բերքատվությունը:

ԱՐԿԱԴ ՉՄԵՌԱՅԻՆ

Քիչ տարածված տեսակ է: Հայկական ՄՍՌ-ում տարածված էր Սևանի, Շիրակի, Ապարան, Հրազդանի գոտիներում: Հանդիպում էր նաև Թալինի հողատարածությունների երիտասարդ այգիներում:

Ծառերը մեծ են, գնդաձև ու խիտ պսակով:

Բնի և հիմնական ճյուղերի կեղևը փայլուն է, բաց դեղին, մոխրագույն փառով պատած: Լիահաս ծառերի կեղևը ճաքճքվում է և առաջացնում են երկայնակի շերտեր: Միամյա շիվերը ուղիղ են, մուգ դարչնագույն, միջին երկարության միջհանգույցներով: Ոսպնյակները միջին են, նոսր, օվալ: Տերևաբողբոջները մանր են, հաված, բուր, կոնաձև, Թավոտ: Պտղաբողբոջները խոշոր են, կոնաձև, մոխրադարչնագույն, խիստ թավոտ: Տերևները միջին են 9,4սմ x 6,5սմ, ձվաձև, ծոված, կրկնաատամնավոր եզրերով, ամուր, մուգ կանաչ, փայլուն, ներքին կողմում մոխրավուն, նոսր ջղավորությամբ, խիստ թավոտ: Տերևեակոթը միջին երկարության է, բաց կանաչ, տերևակիցները փոքր են, նեղ: Ծաղիկները միջին մեծության են, ծաղկաբույլերում շրջապատված 10 մանր, կանաչ տերևիկներով: Ծաղկակոթը 2,8սմ երկարության է, բաց կանաչ, թավոտ: Բաժակը փոքր է, զանգակաձև, ուժեղ թավոտ: Բաժակաթերթիկները նշտարաձև են, ետ թեկված, կարմրավուն վերջավորությամբ: Պսակաթերթիկները խոշոր են, ձվաձև, կոկոնում մուգ վարդագույն, բացվելիս՝ վարդագույն:

Պտուղը միջին է 6,7սմ x 6,7սմ, ամենամեծ պտուղների զանգվածը 120-160գ է, միջիններինը 60-80գ, լայն օվալ: Պտղակոթը կարճ է, հաստացած վերջավորությամբ, ուղիղ, բաց կանաչ,

դուրս ցցված, քիչ թավոտ: Չագարը խորն է, լայն, մսոտ, թույլ արտահայտված չորսական ելուստներով: Ափսեն խոր չէ, լայն է, ծալքավոր մակերեսով: Բաժակը փոքր է, փակ: Բաժակաթերթիկները կոնաձև են, ունեն բաց կանաչ գույն: Մաշկն ամուր է, յուղոտ, ոսկեգույն-սերուցքագույն, նոսր, կարճ գոլերով պատած: Ենթամաշկային կետերը մանր են,

սպիտակավուն, կլորավուն և ունեն խիտ դասավորություն: Սերմնախցիկները փոքր են, փակ: Սերմերը շատ են, ձվաձև, մուգ դարչնագույն: Պտղամիսը սպիտակ է, մանրահատիկ, նուրբ, միջին, հյութալիությամբ, շատ քաղցր, օժտված է թույլ թթու համով, բուրմունքը մեղրային է և ուժեղ: Պտուղը պարունակում է շաքար-8,30%, թթուներ-0,11%, դաբաղանյութեր-0,09%, պեկտին-0,81%:

Ծառը ցրտադիմացկուն է, ծաղիկները 4,5-6,4⁰-ում 30-68% վնասվածքներ են ունենում: Տնկարանում աճի ուժը զգալի է: Շիվառաջացման ընդունակությունը բարձր է, որի շնորհիվ ձերատելիս տնկարանի երկրորդ դաշտում ստանդարտ տնկիներ են ձևավորվում: Պտղաբերության անցնում է տնկելու երրորդ տարում: Բերքի աճը հավասարաչափ է: Յոթ տարեկան հասակում սորտն զգալի բերք է տալիս: 16-17 տարեկան հասակում մեկ ծառի բերքը հասնում է 200կգ, իսկ 20 տարեկանում՝ 300կգ: Պտղաբերության պարբերականությունը թույլ է արտահայտված: Պտղաշիվերը դասավորված են 2-8 տարեկան հասակի բնափայտի վրա: Ծառը պտղաբերում է հիմնականում չորս տարեկան պտղաշիվերի վրա: Պտուղները ՌՄՖՍՌ-ում հասունանում էին ուշ աշնանը, մինչդեռ Հայաստանի պայմաններում, նույնիսկ բարձր լեռնային գոտիներում՝ օգոստոսի վերջին:

Պտուղները շատ նուրբ են, ուստի պետք է խնամքով քաղել և դասավորել: Փոխադրունակությունն անբավարար է, լավ է թարմ վիճակում օգտագործման համար: Պիտանի են նաև չորացնելու, պյուրեի ու ջեմի համար:

Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Կուլոն կիտայկա, Անիսոնի կավիլ, Շաֆրան կիտայկա, Բելֆյոր-կիտայկա, Պեպին շաֆրանի, Տիտովկա, Բոլշակ, բորովինկա նոր, Բորսդորֆ-կիտայկա, Սինապ Միչուրինի, Կոմսոմոլեց, Կամիլ կիտայկա, Բեսսեմյանկա Միչուրինի սորտերը:

Սորտի արժանիքներն են՝ ծառի բարձր ցրտադիմացկունությունը, պտղաբերության վաղ անցնելը, պտուղների հավասարամեծությունը, դիետիկ ու տեխնոլոգիական որակը:

Թերությունն է՝ պտուղների միջին որակը:

ԱՔՅԿԱ

Տեղական սորտ է, տարածված է Երևանի և Արմավյանի այգիներում հատուկենտ ծառերի ձևով:

Ծառերն ունեն միջին աճեցողություն, 5-6մ երկարություն, 3-4մ լայնություն, կլորավուն սաղարթ և փոված ճյուղեր, երբեմն լայն բրգաձև պսակ: Կմախքային ճյուղերը ուղեկցողի հետ կազմում են 65-70⁰ անկյուններ: Բնի կեղևը խիստ ճաքճքված մոխրադարչնագույն է, բազմամյա ճյուղերինը՝ դարչնագույն, 1-2 տարեկան ճյուղերինը՝

կանաչ դարչնագույն, ընձյուղներին՝ կանաչ կարմրավուն, ծածկված բազմաթիվ կետանման ոսպնյակներով: Վեգետատիվ բողբոջները մանր են, ձվաձև, սուր, կանաչ:

Տերևները միջին մեծության են, ձվաձև, քիչ կորվածությամբ, սուր ծայրով, մանր ատամնավոր եզրերով, մուգ կանաչ, ստորին մակերեսը մոխրականաչ: Տերևակոթունը միջին հաստության է, 2-3սմ երկարությամբ, կանաչ:

Պտղաբողբոջները խոշոր են, էլիպսաձև, շագանակագույն: Ծաղկակոկոնները խոշոր են, լայն, օվալ: Պսակաթերթիկները վարդագույն են: Բաժակաթերթիկները, ձվաձև, կանաչ, թավոտ են:

Պտուղները միջին մեծության են, 70-100գ քաշով, տափակ-կլորավուն, երբեմն էլ կլոր կամ կոնաձև: Մաշկը հաստ է, կոպիտ, կանաչ դեղնավուն, համարյա լրիվ վառ կարմիր շառագունած:

Ենթաբաժակային խողովակները կարճ է, լայն, իսկ խցիկները կիսաբաց: Մերմերը շատ են, տափակ, ձվաձև, թույլ սրածայր, շագանակագույն, 9-10-ական հատ: Պտղամիսը սպիտակադեղնավուն է, խոշոր հատիկավոր, փխրուն, միջին հյութալի, քաղցր, թույլ թթվությամբ, ունի հաճելի համ:

ԲԵԼՖԼՅՈՐ-ԿԻՏԱՅԿԱ

Ծառը մեծ է, գնդաձև, տարածված, խիտ պսակով: Բնի և կմախքային ճյուղերի կեղևը ողորկ է, փայլուն, դեղնագորշ: Միամյա շիվերը ծնկաձև են, բաց դարչնագույն, թավոտ: Միջհանգույցների երկարությունը 3-3,5սմ է: Ոսպնյակները կլորավուն են, միջին, խիտ դասավորված:

Տերևաբողբոջները միջին են, կլորավուն, կոնաձև, քիչ թավոտ: Պտղաբողբոջները միջին են, դարչնագույն, միջին թավոտ:

Տերևը խոշոր է՝ 3,5սմ x 10սմ, կլորավուն, ձվաձև, եզրերը սղոցատամնավոր: Թիթեղը հաստ է, անհարթ, թխականաչ, ներքին կողմը բաց կանաչ, թավոտ: Ջղավորությունը խիտ է, հավասարաչափ: Կոթունը միջին երկարության է, հաստ, թավոտ: Տերևակիցները մարն են, նշտարաձև:

Ծաղիկը խոշոր է, բաժակաձև, ծաղկաբույլը 4-6 ծաղկանի: Պսակաթերթիկները կլորավուն են, դյուրաթեք: Բաժակը խոշոր է, ուժեղ թավոտ: Բաժակաթերթիկները խոշոր են, կոնաձև:

Պտուղները 6,3սմ x 7,2սմ են, խոշորները լինում են 200գ, միջինները՝ 120-160գ, կլորավուն, օվալ են, թույլ արտահայտված կողավորությամբ: Պտղակոթը 0,3սմ լայնության և 2,7սմ երկարության է, թույլ թավոտ: ձագարը խորն է, կնճռոտ, առանց ժանգապատման: Ափսեն խորն է և լայն: Բաժակը փակ է, բաժակաթերթիկները միջին են, երկարավուն-կոնաձև, թավոտ: Մաշկը բարակ է, կիսափայլուն, մոխրադեղին: Թուշը բաց վարդագույն է, գծերի ձևով, ծածկում է պտղի $\frac{3}{4}$ -ը: Հայաստանի հարուստ սևահողերում և բարձր, բաց տարածություններում Բելֆյոր-Կիտայկան ծածկված է վառ վարդագույն կարմրությամբ: Ենթամաշկային կետերը մանր են, հազիվ նկատելի: Ենթամաշկային խողովակը խոշոր է, երկար, կոնաձև: Սերմնախցիկները բաց են: Սերմերը խոշոր են, կլորավուն, բաց դարչնագույն: Պտղամիսը սպիտակ է, հյութալի, նուրբ, հաճելի գինեթթվային համով, օժտված է լավ վարդաբուրմունքով: Պտուղներն իրենց մեջ պարունակում են 11,2% շաքար, 0,22% թթուներ, 0,11% դաբաղանյութեր, 0,27% պեկտին:

Բելֆյոր-Կիտայկան Հայաստանի լեռային գոտում իրեն հրաշալի է զգում և երևան

է բերում բարձր ցրտադիմացկունություն: Անբարենպաստ ձմեռներին 2-3 տարեկան ճյուղերի միջուկի աննշան վնասվածքներ են նկատվում: Ծաղիկները 4,5-6,9⁰-ում վնասվում են 68%-ով: Տնկարանում աճը լավ է, սաղարթավորման և ճյուղագոյացման ընդունակությունը բարձր է: Ծառերը պտղաբերության անցնում են տնկելուց 3-4 տարի հետո: Բերքի աճման տեմպը ուժեղանում է 9-10 տարեկան հասակից: Պտղաշիվերը

կազմակերպվում են 2-8 ամյա բնապայտի վրա: Հիմնականում պտղաբերում է երկար պտղաշիվերի վրա: 15-16ամյա ծեռերի առավելագույն բերքը լինում է 124կգ, լրիվ բերքատվության անցածինը 250կգ:

Հայաստանի բարձր լեռնային գոտիների պայմաններում պտուղները հասունանում են օգոստոսի վերջին-սեպտեմբերի սկզբին: Հասարակ պահեստային պայմաններում պահվում են 1-2 տասնօրյակ:

Լավագույն փոշոտիչներն են՝ Պեպին շաֆրանի, Անիսոնի Կալվիլ, Արկադ ձմեռային, Անտոնովկա, Տիտովկա և Սինապ միչուրիների սորտերը:

Սորտի արժանիքներն են՝ բարձր ցրտադիմացկունությունը, լավ բերքատվությունը, համի բարձր հատկանիշները, պտուղների միատարրությունն ու գեղեցկությունը:

Թերություններն են՝ բարձր բերքատվության ուշ անցնելը և պտուղների որոշ մասի անժամանակ թափվելը: